

מועדון סגור

ההסתגלות אל
המערכת הצבאית
● אינה פשוטה
המעבר המטלטל
הזה מביא חיילים
לחפש את הזהות
שלהם במסגרת
הצה"לית: חלקם
מוציאים אותה בכתות
סגורות, שואבות, מסוכנות
● אחרי שנכנסים לעולם
הזה, אומרים אלה שהיו שם,
כמעט בלתי אפשרי לצאת ◀

עידו גפן
איור: עמוס אלנבוגן

המשך מעמוד קודם

באותו בוקר, יהודית הרמן עדיין לא תכננה להתאבד. זה היה יום שישי רגיל למדי, והיא נכנסה לתורנות בבסיס הקריה בתל אביב. היא נכנסה בשעה מוקדמת דרך שער בגין והלכה בזריזות לכיוון המבנה הישן של אגף המבצעים, שם שירתה. היא נכנסה, הדליקה את האור, וטלפנה לבן זוגה. דאו - שהיה בדרכו לסוף שבוע באילת עם חבר. כבר תקופה ארוכה שהיחסים ביניהם היו מתוחים, והשיא הגיע באותו ריב טלפוני, בו החליטה לסיים את חייה. "הבעיות התחילו כרגע שהתגייסתי לצבא", היא מספרת היום, 13 שנה אחרי אותו בוקר. "הוא לא רצה שאני אשאר בצבא, ומיד לי את החיים כדי שאצא משם. באותו רגע הרגשתי שאני כבר לא יכולה לעמוד יותר בלחץ. הלכתי לעזריאלי וקניתי קופסה של משככי כאבים".

כמה שעות חלפו מאז שבלעה כמות גדולה של כדורים, והרמן התעוררה בבית-חולים. לאחר שבועיים היא כבר ישבה בחדרו של הקב"ן, בפגישה לקראת שחרורה מהצבא. היא עדיין זוכרת את הציוור של האמן הספרדי דאלי שהיה מונח על שולחנו של הקצין. אחרי פחות משעה היא קיבלה את האישור להשתחרר מצה"ל על סעיף נפשי. איש בצבא לא ידע אז שאותו בן זוג, שבעקבות השיחה איתו החליטה לשם קץ לחייה, היה מנהיג הכת הידועה לשמצה, גואל רצון. אחרי השיחה עם הקב"ן היא חזרה לזרועותיו, ונשארה בכת יחד עם 20 נשותיו במשך למעלה מעשור, במהלכו נולדו חמשת ילדיה. ב־2010 פורקה הכת על ידי הרשויות, לאחר שרצון נעצר בחשד להתעללות בנשותיו.

גם בלי גואל רצון, בארץ פועלות היום עשרות כתות. בניגוד לדימוי הציבורי, רוב המצטרפים אליהן מגיעים ממשפחות נורמטיביות לחלוטין - כמעט כולם בעקבות תהליך של חיפוש עצמי. החברה לא מודעת לכך, אבל המציאות בשטח והמומחים בתחום מעידים שרבים מהאנשים שנכנסים לכתות עושים זאת דווקא בתקופת הצבא, או זמן קצר לאחר השחרור - כחלק מתהליך חיפוש הזהות שמונע מהכניסה למסגרת הצבאית, או לחלופין, מהיציאה ממנה. "יש קשר בין חוויית השירות הצבאי לבין הצטרפות של אותם צעירים לכתות", אומר ד"ר גבי זהר, קצין בריאות נפש לשעבר ומומחה ומטפל בנפגעי כתות. "אין ספק שהגיוס לצבא גורם לתהליך של חיפוש עצמי, שמתבטא בין השאר בטיוח בחו"ל אחרי השחרור, ובדיקה של כל מיני קבוצות רוחניות. החיפוש הוא תהליך לגיטימי וחיוני, אבל לצד זה הופך את אוכלוסיית הצעירים בתקופת הצבא ובתקופת השחרור שאחריה לחשופה יותר לעולם המסוכן הזה של הכתות".

הקובלינקא אגן מצי

ב־2011 פורסם דוח של משרד הרווחה שעסק בשאלת הכתות בישראל, בעקבות התפוצצות פרשת גואל רצון. על פי הדוח שהוגש לשר הרווחה דאו, משה כחלון, בישראל קיימות למעלה מ־80 כתות, אליהן נחשפו עד היום עשרות אלפי ישראלים. בין השאר, הדוח עסק בשאלה מה הופך קבוצה מסוימת לכת הרסנית. אף על פי שלא מעט חוקרים עסקו בסוגיה, אין כיום בעולם האקדמי הגדרה ברורה וחד־משמעית לשאלה הזאת.

בעוד שלא כל קבוצה רוחנית שסוטה מהנורמה היא בהכרח כת, הבעיה העיקרית עם כל הכתות, מסבירים מומחים, היא המניפולציות שמופעלות על המצטרפים אליהן - לרוב על ידי מנהיג כריזמטי. מדובר בתהליך ארוך ומורכב, בסופו הופכים המצטרפים למעין "עבדים מרצון",

רחל ליכטנשטיין, מנהלת

המרכז לנפגעי כתות:

"השירות בצבא" היא חוויה מאד

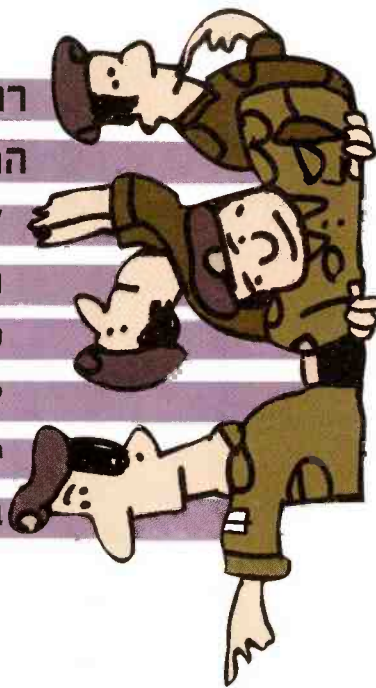
מרכזית בחיים, ויש משהו מאוד

טוטאלי בחוויה, שגורם לאנשים

לבחון את הזהות שלהם מחדש.

יש אחוז מסוים של צעירים שנופל

בעקבות התהליך לתוך הכתות".

צילום אילוסטריציה: חגי הירשפנד

"אין ספק שהגיוס לצבא גורם לתהליך של חיפוש עצמי"

מַעֲבָר מֵאֵל מֵאֵל

המשך מעמוד קודם
עמותה פרטית שפועלת בתחום. "אייאפשר להתעלם מזה שהשירות בצה"ל היא חוויה מאוד מרכזית בחיים, ויש משהו מאוד טוטאלי בחוויה הזאת, שגורם לאנשים לבחון את הזהות שלהם מחדש, כבר מרגע הגיוס. ברוב המקרים תהליך החיפוש מסתיים בצורה חיובית, והחיים ממשיכים הלאה. אבל יש גם אחוז מסוים של צעירים שנופלים בעקבותיו לתוך הכתות".

בנוסף להצטרפות של צעירים לעולם הכתות במהלך השירות הצבאי, יש גם מי שמגיע אליו מאוחר יותר - לא רחוק ממועד השחרור, ולפי הסברה, בעקבותיו. בחלק מהמקרים, הכתות נכנסות אל תוך החלל שנותר בעקבות היציאה מהמסגרת הצה"לית. "צעירים לא במקרה צעירים הולכים לחפש את עצמם בהודו", אומר ד"ר זהר. "יש מקרים שהמעבר בין הצבא לאזרחות חד מידי וגורם למשבר בזהות. הרי שלוש שנים אמרו לך מה לעשות: ללבוש מדים, להסתפר קצר, לזכור את המספר האישי, ואז פתאום ביום אחד אתה אדון לעצמך. המעבר ממסגרת נוקשה לחופש מוחלט, בנוסף לחוויות הייחודיות של שירות צבאי, גורמים לחלק מהאנשים לחפש מסגרת חדשה, וחלק קטן מהם מוצאים את עצמם בסופו של דבר בתוך כת".

דוגמה למקרה כזה הוא אדם (שם בדוי). אדם גדל כבן טובים, בן לאיש צבא ששירת כלוחם באחד מגדודי הסיוע המובחרים בצה"ל. ביולי 2006, כשפרצה מלחמת לבנון השנייה, הוא לחם כמילואימניק באחת היחידות המיוחדות. לקראת סוף המלחמה השהה היחידה של אדם באחד הכפרים בדרום לבנון: טיל חיזבאללה שנורה לעבר הכוח שלו הביא למותם של תשעה חיילים ביחידה. "אדם חזר משם בן אדם אחר", מתארת אמו, דפנה (שם בדוי). "היה לנו ברור שהוא צריך עזרה, כי הוא סבל מפוסט טראומה מאוד קשה".

במקביל לטיפול הפסיכיאטרי שקיבל, אדם התחיל בתהליך של חיפוש עצמי במטרה לצאת מהטראומה שעבר בשירות הצבאי. בסופו של דבר, הוא הגיע לפגישה של ארגון רוחני שעסק בעולם הקבלה. "הם ישר אמרו שהם יודעים איך לטפל בו", משחזרת אמו. "הוא שילם כמה מאות שקלים ונכנס למיין קורס כזה. בשלב מסוים אמרו לו שם שאם הוא באמת רוצה להחלים, הוא חייב להפסיק את הטיפול הפסיכיאטרי ולהתמסר לעולם הקבלה. לצערי הוא הקשיב להם".

הוא התחיל להגיע לפגישות יומיות בארגון, מקדיש את זמנו וכספו לעניין. "הוא שבר את כל החסכונות שהיו לו, גם את החסכונות של סבא שלו הוא כמעט גמר בגלל זה", אומרת דפנה. "העניין היה שבשלב הזה הם התחילו להפחיד אותו, אמרו שאם הוא לא ימשיך בקורסים המצב שלו יידרדר. לא רק שהם לא טיפלו בפוסט טראומה, הם השתמשו בה כדי להפחיד אותו ולשעבד אותו לתוך הכת". בתום תקופת שכנוע של למעלה משנה, הצליחו הוריו של אדם להוציא אותו מהכת, רק כדי לגלות שהצטרף אחר כך לכת אחרת, שעוסקת בסיאנס. "הוא רצה לתקשר עם החברים שלו לצוות שנהרגו בלבנון. הוא היה בטוח שזה מה שיציל אותו", מוסיפה אמו

ד"ר גבי זהר, קצין

בריאות נפש לשעבר:

"יש מקרים שהמעבר בין הצבא

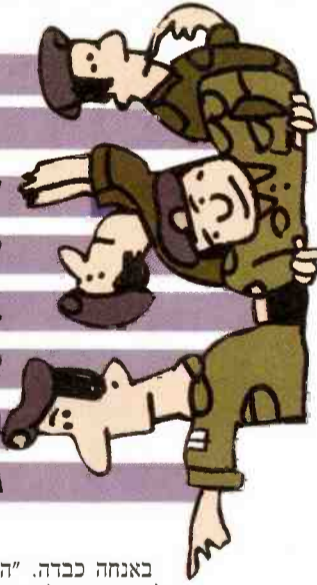
לאזרחות חד מידי, וגורם למשבר

בזהות. הרי שלוש שנים אמרו לך מה

לעשות: ללבוש מדים, להסתפר, ואז

ביום אחד אתה אדון לעצמך. המעבר

גורם לאנשים לחפש מסגרת חדשה"

בגולני. זה לא שתופעת הכתות נפוצה יותר בישראל מאשר בכל מקום אחר בעולם. אם כבר, הצבא מפחית את הסיכוי להיכנס לכתות, כי הוא יוצר אצל חלק גדול מאותם צעירים זהות עצמאית וחזקה שלא הייתה להם לפני. גם ראדה, שהצטרפה בעצמה לכת במהלך הצבא, לא רואה בהכרח קשר ישיר בין הדברים. "אני מאמינה שגם אם לא הייתי מתגייסת, יש סיכוי טוב שהייתי מוצאת את עצמי באותה נקודה, כי באישיות שלי תמיד הייתי בן-אדם רוחני", היא מסבירה. "מצד שני, הרבה אנשים שהיו איתי בכת הצטרפו אחרי הצבא, בעקבות חוויות שעברו עליהם שם. בסופו של דבר אסור לשכוח שיש משהו מאוד טבעי וחיוני בצורך שלנו לחפש את עצמנו. לא צריך לפחד מהחיפוש עצמו או מלנסות דרך חיים שהיא קצת שונה. רק צריך לפקוח עיניים ולשים לב מדי פעם לסכנות שבדרך". ■

באנחה כבדה. "היום ברור לי שבחיים לא אקבל חזרה

את הילד שהיה לי".

למרות הקשר שבין החוויות ממלחמת לבנון השנייה למסלול חייו המשובש של אדם, חשוב לציין שיש מי שמערער על התיאוריה שהשירות בצבא גורם לאנשים, בצורה כזאת או אחרת, להצטרף לכתות. "הקשר פשוט לא קיים", אומר בחיך חיליק מגנוס, שעוסק כבר למעלה מ-15 שנה בחילוף תרמילאים ישראלים שהסתכרו בחו"ל, חלקם לאחר שהצטרפו לכתות. "קיים סוג של מיתוס שצעירים ישראלים מחפשים את עצמם בגלל הצבא, אבל אם בודקים את אחוז הצעירים הבריטים, האוסטרים או הגרמנים שנוסעים למזרח ולדרום אמריקה בגיל 21-22, תגלה שהוא משמעותית יותר גבוה מהישראלים, ואיכשהו אני לא זוכר שהם עשו טירונות

מכתב, או אני לא יכול להגיד בוודאות מה קרה שם, אבל ברור לי שהדברים של רינה ישבו לו בתוך הראש. זה כמו צ'יפ פסיכולוגי כזה במוח, שברגע שהקונפליקט חזק מדי, הוא פשוט מתפוצץ".

כולם גבסו אותי

ראדה (שם בדוי) מתיישבת בנינוחות על אחת מהכריות העבות שמונחות על רצפת סלון ביתה, בעוד תמונה הודית מסורתית מונחת על הקיר שמאחוריה. על כל אחת מאוזניה תלויים שני עגילי מתכת עגולים וגדולים, אותם החליטה לענוד לפני פחות משנה, זמן קצר אחרי שעזבה את הכת בה הייתה חברה מאז שירותה הצבאי. "היה אסור לנו לשים עגילים", היא מספרת היום בגיל 38. "כל כך הרבה שנים עשיתי דברים שמישהו אחר רצה שאעשה. לא ידעתי שזה ירגיש כל כך טוב, לעשות מה שאני רוצה".

בניגוד להרמן, המפגש הראשון של ראדה עם עולם הכתות נעשה אחרי הגיוס, כששירתה בחיל הקשר (כיום אגף התקשוב) בצריפין. שיטוט רגיל בתל אביב ביום רגיל לגמרי הוביל אותה להרצאה על תודעת הקרישנה - דרך חיים לגיטימית עם מאות מיליוני מאמינים בעולם. "בדיעבד, אני יודעת שאין שום קשר בין הכת שהייתי בה לערכים של הרא קרישנה".

להרצאה הגיעה ראדה במדים, ובסופה ניגש אליה המרצה (שמו שמור במערכת) והציע לה להצטרף למרכז של תודעת קרישנה שהפעיל יחד עם אשתו, מי שתגלה בהמשך כמנהיגת הכת. מערכת יחסים בעייתית עם אמה גרמה לה לעזוב את הבית ולעבור לגור עם חברי המרכז. בשלב הזה החיילת התחילה לאמץ אורח חיים נוקשה, וניסתה לשלב בינו לבין השירות הצבאי: כל בוקר היא התעוררה בחמש וחצי, תרגלה עם הקבוצה שעתיים של מדיטציה ואז נסעה לבסיס בצריפין. "גם בצבא הייתי מתיישבת לפעמים על השולחן במשרד ומתרגלת קרישנה", אומרת ראדה. "אנשים הסתכלו עליי מוזר, ובסופו של דבר כולם תפסו מרחק. נתפסתי כמישהי מוזרה כזאת, אז הם העדיפו לא לשאול שאלות, ואני גם לא סיפרתי". הקונפליקט בין אורח החיים בכת לצבא התחזק בהדרגה, והוביל את ראדה בסופו של דבר למשבר נפשי עמוק. אף על פי שכמעט השלימה שירות צבאי מלא, חודש לפני שחרורה היא כבר לא עמדה בלחץ ושחררה מהצבא בסיוע קב"ן. מאותו רגע - היא חיה 18 שנים בצלה המוחלט של מנהיגת הכת. "אנשים סגדו לה, או פשוט הפסקתי לסמוך על האינסטינקטים שלי", היא משחזרת. "היא שלטה בנו בשיטה של הפרד ומשול. היה אסור לנו לדבר עם אף אחד חוץ ממנה, היא גרמה לנו לפחד אחד מהשני, והיא יצרה את התחושה שהיא האדם היחיד שאפשר לסמוך עליו. היא הרסה לנו את החיים לאט-לאט, כדי שתמיד נצטרך אותה". השיא היה כשמנהיגת הכת ניסתה לשכנע את נתינתה הוותיקה שאמה נהגה, כדבריה, לאנוס אותה בילדותה - דבר שמעולם לא היה. אחרי שאמה נפטרה, בצל השקרים האלה, ראדה אזהר אומץ ועזבה את הכת.

בסיפור של ראדה, ובסיפור של חיילים לשעבר כמוה, נשאר שאלה בלתי תפורה: האם זה אכן השירות הצבאי שגורם לצעירים להצטרף לכתות הרסניות, או שהקשר מקרי ולא קיים. עד היום לא נערך שום מחקר בנושא - אולם אם תשאלו מומחים, מדובר בקשר ודאי של סיבה ותוצאה. "אין לי בכלל ספק שזה המצב", טוענת רחל ליכטנשטיין, מנהלת המרכז לנפגעי כתות,

איתו היא התגייסה.

אחרי שבועיים של טירונות, נסעה הרמן ישר לביתו של רצון. למחרת הוא הסיע אותה לביתה בקיבוץ שפיים, ואמר לה לקחת את הדברים החשובים לה. "באותו יום עזבתי את הקיבוץ, ועברתי לגור עם עוד כמה נשים באחת הדירות שלו בתל אביב. ברגע הזה אפשר לומר שנכנסתי סופית לכת", מספרת הרמן. "הייתי עושה יומיות, או בבוקר הייתי הולכת לצבא ובערב הייתי חוזרת לגואל. בצבא לא ידעו שאני חיה איתו, אבל המציאות הזאת מאוד פגעה בי כחיילת. גואל היה עושה לי חקירות כל יום מחדש, מה עשיתי, אם דיברתי עם גברים. הוא היה עושה לי ביקורי פתע בשערים של הקריה, בודק שאני צנועה. הוא גם טען שהוא הגיע לאחד הקצינים, ושהוא יגיד לו ברגע שאני אעשה משהו שאסור לי. הכי הזוי שהרגשתי אשמה, שאני מעמידה אותו במצב שקשה לו".

ההתנגשות הבלתי נמנעת בין החיים בכת לשירות מצה"ל הובילו אותה בסופו של דבר לשהייה מוקדם מהצבא. "הקונפליקט המתמיד בין שתי המסגרות

שאיברו את היכולת לחשוב בצורה עצמאית. "מנהיגי כתות משתמשים בשיטות של הפרדה מהעולם החיצוני", מסביר ד"ר זהר. "מדובר באנשים שרוצים להגיע לשליטה טוטאלית על האדם, ולכן הם גורמים לו להתנתק מהמשפחה ומהחברים. הם מנצלים כל מיני טראומות בעבר שלו ומשכנעים אותו לסמוך רק עליהם, והופכים אותו לתלוי בהם באופן מוחלט".

במבט ראשון נראה שאדם "נורמלי" עם קצת היגיון בריא לא ייפול למלכודת של עולם הכתות, אולם על פי הנתונים שהתפרסמו ברוח המשרד הרווחה, המציאות מורכבת יותר: על פי הרוח, 86 אחוז מחברי הכתות בישראל הם ילידי הארץ, בני המעמד הבינוני ומעלה. ברוב המוחלט של המקרים מדובר באנשים בעלי רמת אינטליגנציה מעל הממוצע, שמגיעים ממשפחות נורמטיביות ומתפקדות.

יהודית הרמן עונה על ההגדרה הזאת: נערה אינטליגנטית, קיבוצניקית, שלא היה חסר לה דבר. למרות זאת, הרמן מתארת יחסים בעייתיים

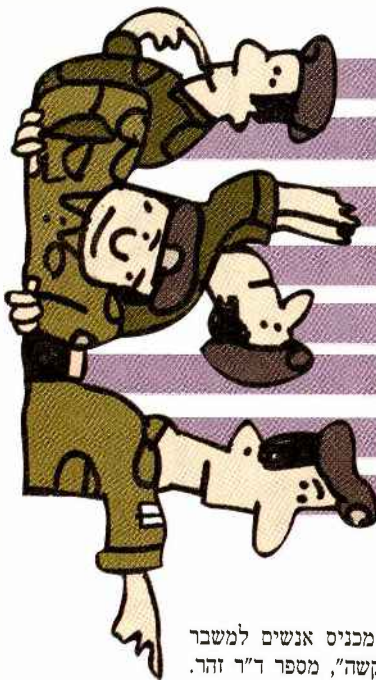
"הגיוס גורם לחיפוש עצמי". ד"ר זהר

"אייאפשר להתעלם". ליכטנשטיין

"הקשר לא קיים". מגנוס

ראדה, הצטרפה לכת

במהלך השירות:

"בצבא הייתי מתיישבת על

השולחן במשרד ומתרגלת

קרישנה. אנשים הסתכלו עלי

מוזר, נתפסתי כמוזרה, אז

הם העדיפו לא לשאול שאלות.

ואני גם לא סיפרתי"

האלה מכניס אנשים למשבר נפשי קשה", מספר ד"ר זהר. "אחד המטופלים הראשונים שלי היה בחור צעיר שבמקום

להתגייס הצטרף לכת של רינה שני, שפעלה בארץ בשנות ה-80. רינה כל הזמן הטיפה שעדיף להתאבד מלהתגייס. אחרי הרבה מאמצים הצלחנו להוציא אותו משם ולגרום לו ללכת לצבא. כמה שעות אחרי שהוא הגיע לבקום, הוא ברח הביתה, לקח את הנשק של אבא שלו והתאבד. הוא לא השאיר

בינה לבין משפחתה, שהביאו לתחושת בדידות לא פשוטה. בשנות התיכון הרמן שמעה מאחת הבנות בשכבה שאמה חיה עם גבר מיוחד, בעל כוחות על טבעיים, שיכול לעזור לאנשים בכל בעיה שיש להם בחיים. מוקסמת מהתיאור ומתוסכלת מהבדידות האינסופית, הרמן החליטה לכתוב לאותו גבר: הלוא הוא גואל רצון, זמן קצר לאחר מכן היא נפגשה איתו, ואחרי תקופה הפכה לאחת מבנות זוגו, כשהיא מודעת לחייו הייחודיים, בלשון המעטה, עם נשים אחרות. במהלך מערכת היחסים